

idealismus, dualismus és monismus, inductio és deductio lesz. Mi e kecsegtetésnél, melynek alapját nem látjuk, többre becsüljük az exact tudományokhoz való vonzódásunkat s tapasztalatnak csupán az érzékek s a belső gerjedelmek útján előállt tényeknek az öntudat előtt való tiszta rendezését tartjuk.

Általános világnézet. Philosophiai tanulmány, írta Spannagel Samu (Schaller Jenő). Fordította Seemann Gábor. Cservenka, Spannagel Samu könyvnyomdája. 1890. Nyolczadrét. 127 lap. A szerző fényképével.

«Ébredező philosophiánk nagy bajokkal küzd, azokkal a bajokkal, melyek az ifjú korból rendesen gyötrik: a tulmerésszeggel s az oktalan tartózkodással.» E szavakkal vezette be a M. Phil. Szemle VI. évf. 2-ik száma egyik tanulmányát.

A tulmerésszегre alig kaphatnánk alkalmasabb példát a fent idézett műnél, melyben egy autodidakta, a cservenkai nyomdász mondja el ítéletét a következő jelentős földadványokról: Vizsgálódás, hit hívés. Véges és végtelen. A tér. Valami és semmi. Test és ész. A lélek. Az élet. Az isten. Gonosz és jó. Krisztus. Az örök élet.

«Ha mindjárt ezen nézeteimet, mint általános igazságokat, hiven kifejező értekezést nyomtatás közben fogalmaztam is, mindazonáltal és már régóta — a philosophia terén munkálkodó leghíresebb kutatókat szorgosan átgondoltam és azt találtam, hogy az igazság útját többé-kevésbé mindnyájan érintették, ahoz közel jártak, vagy azon haladtak», írja e szavakat a szerző, kissé zavaros irányában, munkája jellemzésére. Sőt nyomban hozzáteszi: «Engem nem czáfol meg egyik sem, — Schopenhauer, sem Hegel, sem Kant, sem Strausz». Majd meg így szól: «Miután ez a philosophiai értekezés, daczára néhány velejáró kemény kifejezésnek — a legszebb erkölcsre tanít, bizonynyal azt kellene remélni, hogy egész általános elismerésre talál; azonban a dolog nem úgy lesz, mert: szólj igazat, betörik a fejed!» Mit is várhatna egyébként szerzőnk attól a jelenlegi társadalomtól, melyet eképen fest: «Ah, nyomorult, jellemtelen embercsöcselék! Szégyen, gyalázat, nyomorúság ily sovárgó fajtalan emberek közt, ily nyomorult teremtmények közt embernek lenni; borzasztó, elviselhetetlen ebben a legutálatosabb, legalábbvaló létkorszakban saját létünk mulásának ezt a kis idejét leélni». «Engem mindez nem riaszt vissza,» — végzi a könyvet szerzőnk, — «sőt már most előre mondhatom, hogy

ennek a művecskének nem sokára egy második, teljesebb, kerekded egészet képező kiadása fog napvilágot látni.»

Ily nyilatkozatok után, ha az irodalom más ágának termékéről volna szó, fölmentve érezhetnők magunkat az ismertetés fáradsága alól. Ennek kötelezettségét, philosophiai természetű magyar termék irányában azért vesszük magunkra, mert ez ismertetés elején érintett bevezetésünkben magunk adunk bátoritást a philosophálásnak sajtó útján való nyilvánulásaira. Azt tartjuk, hogy elég sokat philosophál mindenki a társas élet érintkezéseiben, de annál kevesebbet az irodalomban. Ha tehát egy, még oly visszataszító, philosopháló sajtó termékkel van is dolgunk, mint Spannagel könyve, nekünk lehetetlen a sok esetben megtisztelő agyonhallgatás útját választanunk. Aztán az is ránk rózza az ismertetés kötelességének terhét, hogy szerzőnk új könyvet ígér, melyben teljesebben elmondani igéri a világ felől alkotott nézeteit, mely ígért könyv egészségesebb alakulása érdekében miért ne tennők meg idejekorán észrevételeinket.

Szerzőnkre nézve ez észrevételek bizonyosan ép úgy elpendülnek, mint elpendültek azoknak a philosophálóknak tanításai, a kiket, állítása szerint, hűen olvasott. Ez azonban nem baj. Példája útmutató lehet másokra nézve, hogy az övével éppen ellentétes úton keressék a philosophiai problémákat s azok megfejtési módját.

Szerzőnk a hit problémáján akad fenn első sorban s valódi gyermekes hittel meggy neki oly kérdés fejtegetésének, mely a philosophiában megszűnt kérdés lenni. Másszóval az istent keresi: «Ime én, egy egészen közönséges ember, akarom agyvelőm hatalmával a mindentátható észnek azon gondolatait elesni, és itt a papíron állandósítani, melyeket oly régen kerestek. Agyvelőmet a fogékonyság és érzékenység legmagasabb fokáig erőtetem» — írja a könyv második lapján s eljut a 13. lapon a következő tételre: «A tér az anyagságon kívül anyagtalanság és az anyagtalanság az anyagságon kívül a gondolt teremtő, a gondolt isten».

Logikai kapcsolatai pedig ezek: «Ember alatt egyelőre oly lényt értek, mely öt érzékszervvel van felruházva és behatóan gondolkozni képes». «A mi egyesekre nézve igazság, az mindenkire nézve még nem igazság, azaz valamely igazság mindaddig csak különös személyi a míg azt mindenkinek el nem kell hinnie». «Az általános igazság ennél fogva olyan igazság, a melyet minden embernek hinnie kell». «A kréta vagy minden anyagság végtelenül osztható, azt mindenkinek

hinnie kell s az ennélfogva általános igazság.» A vezérgondolat pedig, mely Spannagelt eltölti, a következő: «Miután minden, a mit az ember látni, észrevenni vagy gondolatban megjeleníteni képes, első sorban a tér, ugyanis az a tér, a melybe a látott, észrevett, gondolt esik, melyet az egyidejűleg elfoglal, tehát magával azonosít, egyenlővé tesz; tér az anyagtalanságban mint határolatlanság: annélfogva minden létezésnek alapja a — tér. Az anyagtalan végtelenség: tér mint erő, tér mint élet, tér mint ész; az anyagság által (látszólag) határolt végtelenség: tér mint anyag. Az anyagtalan végtelenségben, a térben mint erő-, ész- és életben székel az anyagság — és annyi a tér, mint az anyag.»

Mind e zavarosnak tetsző szövegezésből kitűnik, hogy szerzőnk az istent a térrel kombinálja, vagyis az utóbbit megteszi «existenciának, az anyag direct ellentétének», másszóval kimondja, hogy «a tér, erő, élet és ész!»

Hogy a vallásos kedély ez állításokkal mit nyert, ne kérdezzük. Azt a scholasticismusra valló felfogást akarjuk mi csupán visszautasítani, mely a szavakból existenciákat teremt s aztán úgy bánik velök, mint realitásokkal. A tér subjectivitása felől nincs sejtelve Spannagelnek, valamint nincs azokról az idevonatkozó fejtegetésekről, melyek Kanttól Guyan-ig útat törtek magoknak arra, hogy kiűzzék a philosophia birodalmából a babonát s összes denevéreit.

Spannagelnek az volna ajánlható, hogy olvassa el Locke-nak az emberi értelemről irt fejtegetéseit s vele együtt mindazok, a kik a metaphysika lépvesszején megragadnak, ha ugyan van még számukra remény, a philosophia kérdéseinek megértésére, első kötelességüknek annak a belátását tartásák: Mit bir meg az emberi értelem? Az értelem arravalóságának biztos belátása nélkül, csupán álmok születnek. Ezek közül a zavaros álmok közül való Spannagel fejtegetése is.

Álma zavarainak kézzelfogható bemutatására álljon még itt egy fejtegetése, úgy a mint könyve 70—71. lapján olvasható: «Egy jó spongia végtelen tömegü vízbe dobva, — tegyük fel, — tökéletesen teleszivja magát. Ez a spongia nem határolja a vizet, mivel ez őt teljesen áthatja, — a spongia csak maga-magát határolja; az ennélfogva nem is része a viznek, hanem vízzel telt anyag. A spongia, ha teljesen telítettnek gondoljuk, annyi víz, mint spongia (a mi itt csak azért lehetetlen, mivel két anyag egymást ki nem töltheti); ez a spongia legelőbb $\frac{\text{spongia}}{\text{anyag}}$ és azután $\frac{\text{víz}}{\text{tér-isten}}$, ő azonban azért

nem a $\frac{\text{víz}}{\text{istenség}}$, hanem csupán csak $\frac{\text{vizes}}{\text{isteni}}$, nem is határolja a vizet, hanem csupán a $\frac{\text{vizben}}{\text{isteniségben}}$ van, — ő nem egy rész $\frac{\text{víz}}{\text{isten}}$, hanem $\frac{\text{vizzeltelt}}{\text{istenneltelt}}$ ».

Őszintén sajnáljuk, hogy a philosophia nevében még mindig kibocsátanak ily árukat, melyeknek jellemzését a francia példabeszéd fejezi ki: *Du sublime au ridicule il n'y a qu'un pas.*

Über die gegenwärtige Lage der deutschen Philosophie. Akademische Antrittsrede, gehalten v. Dr. Richard Falckenberg, ord. Prof. der Philos. Universität Erlangen. Leipzig, Verlag von Veit u. Comp. 1890. 60 Pf.

E cím alatt az erlangeni tudomány egyetem hirneves bölcselet-tanára, Falckenberg, igen érdekes képet rajzol a német philosophia jelenlegi állásáról.

Bevezetésében utal azon körülményre, hogy míg a többi három fakultás tagjai azon szerencsés helyzetben vannak, miszerint valamely tétel fejtegetésénél még akkor is számíthatnak a kartársak érdeklődésére és gyakran a szakismeret magaslatát elérő megértésre, ha a részletekbe is mélyebben behatolnak: addig a philosophiai fakultásban levő egyes szakok nagy különbségei miatt ily belső közössége, érdeklődés nincs meg e kar egyes tudományainak művelői között. Ez elkülönöttséget azonban némileg kárpótolja azon sajátságos előny, melylyel e fakultás egyes tudományai p. o. a történet, az irodalomtörténet és philosophia — dicsekedhetnek. — Ez előny abban áll, hogy a nevezett tudományok munkáját és eredményeit a velök szakszerűen foglalkozó körökön kívül a nagy közönség is érdeklődéssel kíséri. A philosophiát illetőleg ezen érdeklődés azon alapszik, hogy a philosophia nemcsak bizonyos, ugyszólván belső problémák iskolaszerű feldolgozásával foglalkozik, hanem általában olyan tudományos és az embert illető egyetemes érdekű kérdéseket is kell tárgyalnia, miknek megoldása iránt egy ember sem lehet közönyös, különösen az nem, a ki valamely tudománynak szenteli életét. — «Mellőzöm az ember erkölcsi rendeltetéséről való felvilágosítást, melyet az ethika ígér; nem említem azon fényt, melyet a lélektan a belső élet szövevényeire vet, megvilágosítván azon nehézségek nem egyikét, mikre hivatásuk teljesítése közben nem ritkán bukkan a lekipásztor, az orvos, a bíró. Ezen és más praktikus